

geçiren Hasan Paşa, isyanların önünü alabilmek için Ekim 1586'da Mutahhar ailesi ileri gelenlerinden bazılarını İstanbul'a gönderdi.

Hasan Paşa ayrıca Hint sularında Portekizliler'in yerini almaya çalışan İspanyollar'la da mücadele etti. Dört gemiden oluşan bir İspanyol donanmasını ele geçirerek kumandanlarını İstanbul'a yolladı. Daha sonra birkaç küçük kaleden başka Ya'fi' arazisini de Osmanlı idaresi altına aldı ve 1591'de bütün Yemen vilâyetinde sükûneti sağladı. Ancak Zeydîler 1597'de, başlarında İmam Mansûr-Bilâh Kâsım b. Muhammed olduğu halde yeniden ayaklanarak Kevkeban ile Sülâ'yi zaptettiler. Kanlı çarpışmalardan sonra 1599'da buralardan âsileri uzaklaştıran Hasan Paşa, bu başarılarından dolayı "Yemen fâtihî" unvanıyla anıldığı gibi görevini de uzun süre korudu. Yaklaşık yirmi dört yıl (1580-1604) hiç azledilmeden beylerbeyilik yapması sebebiyle Yemenli sıfatıyla anıldı. Bu müddet zarfında emniyet ve asayişin temini yanında vilâyetin imarıyla da uğraştı. Birçok hayır eserinden başka San'a'da İstanbul selâtin camilerine benzeyen tek kubbeli, tek minareli ve Bekir adını verdiği zarif bir cami yaptırdı. Caminin hazîresinde medfun olan çok sevdiği kölesinin adını taşıyan camiye halk arasında Bekriyye denildi.

Hizmetleri dolayısıyla III. Murad'ın iltifatına mazhar olan Hasan Paşa, birkaç defa Yemen beylerbeyiliğinden affını istediye de kabul edilmedi. Bu isteğinin ancak I. Ahmed zamanında uygun görülmesi üzerine 20 Haziran 1604'te Yemen'den ayrıldı. Yerine kethüdâsı Emîr Sinan beylerbeyi oldu. Hasan Paşa aynı yıl Mısır valiliğine getirildi (1604). Üç yıl bu görevde kaldı ve oradan dönüşünden az sonra Cemâziyelevvel 1017'de (Ağustos 1608) vefat ederek Atik Ali Paşa Camii hazîresine defnedildi. Hasan Paşa'nın Yemen'e tayiniyle 1580-1592 yılları arasındaki faaliyetleri ve meydana gelen olaylar, onun yanında bulunduğu anlaşılan Abdülazîz b. Saîd el-Havlânî tarafından kaleme alınan bir eserde anlatılmıştır (bk. bibl.). Ayrıca Hasan ed-Diâmî'nin yazdığı ve 1838'de Latince'ye tercüme edilen bir başka kitabın varlığı da bilinmektedir (bu eserler için bk. Fayda, sy. 32 [1979], s. 167-172). Osmanlı müelliflerinden Câfer İyânî *Zübdetü'n-neşâ'ih ve 'umdetü't-tevârih* adlı eserini ona ithaf etmiştir (DİA, VI, 552).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 43, hk. 151; nr. 48, hk. 920; BA, MAD, nr. 442, 882, 899, 1081, 1291, 20164 (Hasan Paşa'nın valiliği sırasında tutulan Yemen'e ait muhasebe ve mukâtaa defterleridir); Âlî Mustafa, *Ahbârü'l-Yemânî*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 886, vr. 201^b, 202^b; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 176, 184, 194; Abdülazîz b. Saîd el-Havlânî, *Târihu'l-Yemen: müddetü vilâyeti Hasan Bâşâ*, Medine el-Mektebetü'l-Mahmûdiye, nr. 17; Ahmed Râşid, *Târih-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, I, 153, 155, 163-168, 185; Abdullah Ali b. Dâir, *el-Fütûhâtü'l-Murâdiyye fi'l-cihâdi'l-Yemeniyye*, Râgıb Paşa Ktp., AY, nr. 979, vr. 303^b vd.; Ali el-Medâh, *el-'Osmâniyyûn ve'l-Kâsım b. Muhammed b. 'Alî fi'l-Yemen 1006/1593-1029/1620*, Cidde 1402/1982; Mustafa Fayda, "Osmanlı Dönemi Yemen Tarihine Aid Arabça Bir Eser", TD, sy. 32 (1979), s. 167-172; Barbara Finster, "An Outline of the History of Islamic Religious Architecture in Yemen", *Muqarnas*, IX, Leiden 1992, s. 135; J. H. Mordtmann, "Hasan Paşa", *IA*, V/1, s. 330; Mehmet Kirişcioğlu, "Câfer İyânî", *DİA*, VI, 552.

HULÛSÎ YAVUZ

HASAN PAŞA, Yemişçi

(ö. 1012/1603)

Osmanlı sadrazamı.

Arnavut asıllı bir devşirmedir. 985'te (1577-78) girdiği zülüflü baltacılar ocağında yetişti. Daha sonra çaşnigirbaşı ve kapıcılar kethüdâsı oldu. Bu sıfatla, Koca Sinan Paşa'ya sadâret mührünü teslim etmek için İran sınırındaki karargâhına gitti (Ağustos 1580). 1589 yılında kapıcıbaşılığa getirilen Hasan Ağa, Sinan Paşa'nın 1593'te çıktığı Macaristan seferinde orduya bulundu. 1594 ve 1595'te kısa aralıklarla iki defa yeniçeri ağalığına getirildi. Vezîriâzam tarafından bu göreve getirilen ilk ağadır (*Eyyûbî Efendi Kânûn-nâmesi*, s. 41). 1596 yazında vezâretle Şirvan beylerbeyiliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında 1598 yılı ortalarında Hazar denizi kıyılarında tahkimat yapan Ruslar'a hücum ederek büyük kayıplar verdirdi ve ileri gelenlerini esir alarak İstanbul'a gönderdi. Şirvan'dan dönünce dördüncü vezir olarak kubbenişçi olan Hasan Paşa sikke tashihi ve bazı malfî işlerle meşgul oldu. Onun gayretleriyle 14 Eylül 1600 tarihinde piyasaya 100 dirhemden 950 adet olarak kesilen yeni akçeler sürüldü. Ayrıca daha önce yükselmiş olan fiyatların eski haline döndürülmesi için çarşı ve pazarlarda uygulanmak üzere ayrıntılı bir narh cetveli hazırlandı ve ilân edildi. İkinci tashihte ise altının fiyatı 220 akçeden 120 akçeye, kuruşun fiyatı ise 80 akçeye indirildi (Aykut, s. 354-355).

1601 yılı başlarında sadâret kaymakamlığına tayin edilen Hasan Paşa, Damad İbrâhim Paşa'nın Macaristan harekâtı sırasında ölümü üzerine Safiye Vâlide Sultan'ın da desteğiyle 21 Muharrrem 1010'da (22 Temmuz 1601) sadrazamlığa getirildi. Sefer mevsiminin geçmek üzere olduğunu öne sürerek asıl harekâtın ertesi yıla bırakılmasını istediye de III. Mehmed, Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin telkiniyle hemen Macaristan'a hareketini emretti. Bunun üzerine Sun'ullah Efendi'nin azli de dahil olmak üzere Edirne kadılığına kadar olan yüksek dereceli ilmiye kadrolarında değişiklikler yaptıktan sonra 9 Ağustos 1601'de sefere çıktı. Hızlı bir yürüyüşle Eylül ayı başlarında ordunun bulunduğu Belgrad karşısında ki Zemun ovasına ulaştı. Bu sırada Avusturyalılar'ın İstolni Belgrad'ı (Stuhlweisensburg) aldığını, Kanije'nin de Arşidük Ferdinand tarafından kuşatıldığını öğrendi. Yapılan istişârî görüşmelerden sonra iki ateş arasında kalmamak için önce İstolni Belgrad'a, sonra da Kanije'ye gidilmesine karar verildi.

1601 sonbaharı başlarında Belgrad'dan hareket eden Yemişçi Hasan Paşa ekim ayı ortalarında İstolni Belgrad'a geldi ve hemen kalenin önünde mevzilenmiş bulunan Habsburg kuvvetlerine hücum ettiyse de bundan olumlu sonuç alamadı. Kış soğukları başlayınca o yıl için İstolni Belgrad Kalesi'nin alınmasından vazgeçildi. Kanije müdafii Tiryâkî Hasan Paşa ise sadrazama gönderdiği mektuplarda âcil yardım isteğinde bulunuyordu. Adamlarının itirazlarına rağmen Kanije'ye gitmeye karar veren Hasan Paşa Sigetvar'a kadar varmış, fakat askerin şiddetle karşı koyması üzerine geri dönmek zorunda kalmıştı. Ancak daha Şikloş'ta iken Tiryâkî Hasan Paşa'nın kalabalık Avusturya kuvvetlerini yenilgiye uğrattığını öğrenmiş ve bunu hemen İstanbul'a bildirmişti. Daha sonra kışı geçirmek üzere Belgrad'a döndü. Bu arada yeniçeri ağası Ali Ağa'yı kendisine vekil tayin ederek nikâh merasiminin yapılması için İstanbul'a gönderdi ve 5 Nisan günü Damad İbrâhim Paşa'dan dul kalan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendi.

Hasan Paşa 21 Temmuz 1602 tarihinde Belgrad'dan İstolni Belgrad'a hareket etti ve otuz dört günlük kuşatmadan sonra Budin muhafızı Lala Mehmed Paşa'nın da yardımıyla kaleyi geri aldı. Daha sonra Erdel'i Avusturyalılar'dan kurtarmak için kendisinden yardım isteyen Erdel Prensi Székely Mozes'in ricasına uyarak Budin'e

gitti. Bir süre Gürzilyas (Gellert) tepesi eteğinde kaldı. 22 Eylül günü Peşte ovasına geçti. Buradan da Erdel'e gitmek isteyince aralarında Budin Beylerbeyi Kadızâde Ali Paşa'nın da bulunduğu birçok kimse Budin'den ayrılmasının düşmana fırsat vereceğini söyledilerse de onu fikrinden caydıramadılar. Gerçekten Hasan Paşa, daha Tisa nehrini Szolnok mevkiinde kurdurduğu köprüden geçip konakçılarının Göle (Gyula) Kalesi'ne vardığı sırada Budin'den gelen feryatçılar kalenin kuşatıldığı haberini getirdiler. Bunun üzerine Rumeli askerlerini Budin Kalesi'ne, bir kısım kuvvetini Peşte'ye yardıma gönderirken kendisi de geldiği yoldan geri döndü. Ancak Tisa suyunu geçerken ağırlıklarının büyük bir bölümü sulara gömüldü. Daha sonra Peşte ovasına gelen Hasan Paşa, buradan Peşte ve Kızlaradası'ndaki köprüleri ateş altına aldıysa da yiyecek darlığı yüzünden orduda kıtlık baş gösterdi. Budin Beylerbeyi Ali Paşa'nın teklifi üzerine burada sadece Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmed Paşa'yı bıraktı ve kışı Belgrad'da geçirmek üzere 1602 sonbaharında Varadin'e, kısa süre sonra da Zemun sahrasına ulaştı; Kırım Hanı Gazi Giray'ın ordusuyla buluşarak onunla birlikte Belgrad'a döndü.

Belgrad'da askerin ulûfelerini verip kâlelerin erzakını teslim eden Hasan Paşa, İstanbul'da durumun karışık olduğunu göz önünde tutarak 1603 yılı başlarında İstanbul'a doğru yola çıktı. Yolculuğu büyük sıkıntı içinde geçti. İstanbul'dan gelen mektuplarda da bir an önce merkeze dönmesi isteniyordu. Silivri'ye vardığında kendisini karşılayan Kapı Kethüdâsı Hüseyin Ağa hiç konaklamadan şehre gitmesini, padişahın o gece Silivrikapı'nın açık bırakılmasını emrettiğini, ertesi güne kalırsa zorbaların yolunu keseceklerini kendisine bildirdi. Hasan Paşa bu durum karşısında 7 Şubat gecesini surdan içeri girerek doğruca ikametine tahsis edilen Atmeydanı'ndaki İbrâhim Paşa Sarayı'na gitti.

Sadâret kaymakamı Güzelce Mahmud Paşa, bir yandan sadrazamı ziyaret ederek ona karşı zâhirî bir dostluk gösterirken bir yandan da zorbaların Hasan Paşa'nın katli için fetva aldıklarını padişaha bildirmişti. Durumdan haberdar olan sadrazam padişaha gönderdiği bir tezkirede Mahmud Paşa'nın fesat çıkarmak için zorbalara 30.000 filori dağıttığını, onun sipahilerine karşılık yeniçerilerin de kendisini desteklediğini bildirdi. III. Mehmed sadrazamı haklı bularak Mahmud Paşa'nın

nın arzını reddetti. Bunun üzerine Mahmud Paşa'yı destekleyen zorbalar Hasan Paşa'yı öldürmek için Atmeydanı'nda toplandılar. Sadrazam gizlice sarayından çıkıp Ağakapısı'na gitti. Bu arada padişah-tan, Peşte ve Budin'in düşman eline geçmesine sebep olduğu gerekçesiyle katline fetva veren (Atâî, s. 555) ve âsileri destekleyen Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin görevden alınarak yerine Ebûlmeyâmın Mustafa Efendi'nin getirilmesini talep etti. 7 Şubat 1603 sabahı sadrazam taraftarı olan yeniçeriler ve ulemâ Süleymaniye Camii avlusunda, sipahiler de Atmeydanı'nda Arslanhane önünde toplanmış bulunuyordu.

Yemişçi Hasan Paşa, sipahilerden zorba elebaşılarını teslim etmelerini istediysede olumlu cevap alamadı. Ancak III. Mehmed'in Sun'ullah Efendi'yi görevinden alması sadrazamı güçlendirdi; sadrazam da yeniçeri ağası Ferhad Ağa vasıtasıyla Kurşunlu Han'daki sipahileri kâlettirdi. Ertesi günü yeni şeyhülislâm ve kazaskerlerle birlikte padişahın huzuruna çıktı, bir süre sonra da Atmeydanı'ndaki sarayına gitti. Aynı gün isyanın elebaşlarından Poyraz Osman ve Öküz Mahmud'un da yakalanmasıyla fitne sona ermiş gibi görünüyordu. Aslında yeniçerilerle sipahiler arasındaki ziddiyet devam ediyordu. Daha sonra Hasan Paşa'nın bazı tayin ve azillere kalkışması, yakınlarını bile darıltmaktan çekinmemesi, bunların yanında yeni vergiler koyması kendisine karşı olan nefreti körüklemişti. Geçen aylar içinde Şeyhülislâm Ebûlmeyâmın Mustafa Efendi, yeniçeri ağası Kasım Ağa ve Dârüssaâde Ağası Abdürrezzâk Ağa sadrazamın yeniçerilerle anlaştığını, geri istense bile mührü vermeyeceğini padişaha bildirmişlerdi. Bunun üzerine III. Mehmed, özellikle Kasım Ağa'nın telkiniyle Hasan Paşa'dan mührü geri istedi. Sadrazam mührü vermekle birlikte yeniçerilerin, ağaların hapsederek kendisi lehinde gösteride bulunmasını sağladı. Ancak onun bu girişimi Kasım Ağa'nın iddiasını doğrulamaktan başka bir şeye yaramadı. Yeniçeriler Hasan Paşa üzerindeki ısrarlarından vazgeçince 27 Rebîülâhîr 1012 (4 Ekim 1603) tarihinde azledildi ve 10 Cemâziyelevvel 1012 (16 Ekim 1603) günü Sütüçü'deki bahçesinde öldürüldü. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır.

İki yıl üç ay kadar sadrazamlık yapan ve tarihte hakettiğinden daha kötü bir isim bırakan Yemişçi Hasan Paşa gözü pek, fakat çok inatçı ve kendini beğenmiş bir kimse olarak bilinmektedir. Sul-

tan III. Mehmed'e sunduğu telhislerin önemli bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı mecmuanın içinde olup (Revan Köşkü, nr. 1303) bu belgeler Cengiz Orhonlu tarafından *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler: Telhisler* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1970).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 129, 210, 215, 334, 352, 360, 384, 390, 414, 423-425; II, 463, 486, 527-528, 552, 553, 607, 787-788, 793, 864; Sâfi Mustafa, *Zübdetü'l-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2428, I, tür.yer.; Azmîzâde Mustafa Hâletî, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 160, vr. 6^a vd.; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 461, 477 vd., 483, 554, 555; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Tarih Seminar Kitaplığı, nr. 3277, tür.yer.; Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü'l-tevârih ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 207 vd.; Topçular Kâtibi Abdülkadir, *Târih*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2151, vr. 70^a, 73^a, 75^a-87^a; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, II, 72-73; Peçuy-lu İbrâhim, *Târih*, II, 65, 145, 235 vd.; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 142 vd., 150, 171, 178, 186, 201; Solakzâde, *Târih*, s. 664 vd., 680 vd.; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Rauzatü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 488, 490 vd.; A. Thomas Chalcondyle, *L'histoire de la décadence de l'empire grec et l'établissement de celui du turcs continuation*, Paris 1662, s. 858 vd.; Abdurrahman Hibri, *Defter-i Ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2631, vr. 77^a; *Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 41; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, I, 606 vd., 611 vd.; Naimâ, *Târih*, I, 123, 250, 264, 297 vd., 308 vd., 334-337; *Hadîkâtü'l-vüzerâ*, s. 50-51; Salaberry, *Histoire de l'empire ottoman*, Paris 1817, II, 160, 162 vd.; Ch. de Coeckelberghe de Dutzele, *Histoire de l'empire d'Autriche*, Wienne 1847, V, 296, 298; Atâ Bey, *Târih*, II, 132-133; A. Lefavre, *Les magyars pendant la domination ottomane en Hongrie*, Paris 1902, I, 251 vd.; *Sicill-i Osmânî*, II, 126-127; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1910, III, 335 vd.; a.mlf., *Histoire des roumains*, Bucarest 1940, V, 459; Danişmend, *Kronoloji*, III, 207 vd., 224-225, 498-499; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 83, 90 vd.; III/2, s. 359-360; Nezihi Aykut, "Osmanlı İmparatorluğunda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri", *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 354-355; Orhan F. Köprülü, "Hasan Paşa, Yemişçi", *İA*, V/1, s. 330-334.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ

HASAN PAŞA CAMİİ

İstanbul'un Kadıköy ilçesinde
Hasanpaşa semtine
adını veren cami.

Kurbağalidere caddesiyle Sarıyer sokakının arasında yer alır; 1317 (1899) yılında, Eyüp'te kendi adını taşıyan tekke ve kütüphanesinin yanındaki türbesinde medfun bulunan II. Abdülhamid'in Bahriye nâzırı Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa